

ՄԻԿՐՈՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԱՅԱՆՆԵ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՀՊՏՀ միկրոէկոնոմիկայի և ձեռնարկատիրական գործունեության կազմակերպման ամբիոնի դոցենտ, տնտեսագիտության թեկնածու

ԶԵՆՖԻՐԱ ԹՈՒՄԱՍՅԱՆ

ՀՊՏՀ միկրոէկոնոմիկայի և ձեռնարկատիրական գործունեության կազմակերպման ամբիոնի դոցենտ, տնտեսագիտության թեկնածու

ԶԱՐՈՒՀԻ ՄԵԼՔՈՒՄՅԱՆ

ՀՊՏՀ միկրոէկոնոմիկայի և ձեռնարկատիրական գործունեության կազմակերպման ամբիոնի ասպիրանտ

ԶԵՆԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՇԱՀՈՒՅԹԻ ԵՎ ՇԱՀՈՒԹԱՔԵՐՈՒԹՅԱՆ ՊԼԱՆԱԿՈՐՄԱՆ ՏԵՍԱՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Հեղինակների նպատակն է ուսումնասիրել շահույթի և շահութաբերության պլանավորման առանձնահատկությունները: Ըստ այդմ՝ առաջադրվել են հետևյալ հիմնական խնդիրները. հետազոտել «շահույթ» և «շահութաբերություն» հասկացությունների տնտեսագիտական բովանդակությունը, ուսումնասիրել դրանց կազմի և կառուցվածքի յուրահատկությունները, ինչպես նաև ձեռնարկության շահույթի ու շահութաբերության գործոնային և պլանավորման մեթոդաբանությունը:

Ընդհանրացված կերպով շահույթի գաղափարն ուսումնասիրելիս առաջ եկած բոլոր բացատրությունները, ըստ հեղինակների, կարելի է ներկայացնել համապատասխան խմբերով:

Հիմնաբառեր. ձեռնարկատիրական գործունեություն, նվազագույն ծախսեր, շահույթ, շահութաբերություն, առավելագույն օգուտ, արտադրության արդյունավետություն, սեփական կապիտալ

JEL: D24, D39, L23, L26, M29

Շուկայական տնտեսության պայմաններում ձեռնարկության գործունեության պլանավորման և հետագայում արտադրական կամ այլ գործունեության, հիմնական ֆոնդերի օգտագործման արդյունավետության, ինչպես նաև վերարտադրության յուրաքանչյուր փուլի արդյունքների գնահատման համար կարևորվում են մի շարք տնտեսական ցուցանիշներ, որոնց համակարգում առաջնահերթ տեղ են զբաղեցնում շահույթը և շահութաբերությունը¹: Շահույթը ձեռնարկության ձեռնարկատիրական գործունեության վերջնական ֆինանսական արդյունքն է, որը տնտեսավարող սուբյեկտներին կողմնորոշում է նվազագույն ծախսումներով առավելագույն օգուտ ձեռք բերելու գործողությունների, ռեսուրսների խնայողաբար օգտագործման, արտադրական կարողությունների անխափան աշխատանքների ապահովման, աշխատուժի որակի բարձրացման և այլն: Յուրաքանչյուր տնտեսավարող սուբյեկտի համար շահույթի ստացումը դառնում է նպատակ, որը և խթանում է տնտեսական գործունեությունը՝ փորձելով ապահովել շրջանառությունից ավելի մեծ կապիտալի ստացում, քան ներդրվել էր²:

Որպես տնտեսագիտական հասկացություն՝ շահույթն արտացոլում է ձեռնարկատիրական գործունեության արդյունքում ստեղծված զուտ եկամտի մեծությունը, որն առաջանում է նյութական արտադրության ոլորտում, իսկ ապրանքադրամային հարաբերությունների պայմաններում ձեռնարկության մակարդակով զուտ եկամուտը ստանում է շահույթի տեսք³: Ղա ձեռնարկության տնտեսական և սոցիալական զարգացման հիմնական գործոնն է, արտադրության արդյունավետության մակարդակի բարձրացման կարևորագույն խթանը, իսկ վնասները՝ տնտեսությունը ոչ ճիշտ վարելու, արտադրության կազմակերպման ոչ արդյունավետ մեթոդների առկայության ապացույցը: Մյուս կողմից էլ ձեռնարկությունների՝ շահույթը առավելագույնի հասցնելու ձգտումը ստիպում է գտնել հասարակության սահմանափակ ռեսուրսների առավել խնայողաբար օգտագործելու միջոցներ՝ հիմք դառնալով տնտեսության զարգացման և մարդկանց բարեկեցության մակարդակի բարձրացման համար:

Գործնականում, առանձին արտադրատեսակի պարագայում, շահույթն արտադրանքի գնի և ինքնարժեքի, իսկ ամբողջ ձեռնարկության դեպքում արտադրանքի իրացումից ստացված հասույթի և իրացված արտադրանքի ինքնարժեքի տարբերությունն է⁴: Առևտրային կազմակերպությունների համար շահույթը.

- ֆինանսական ռեսուրսների աղբյուր է,
- ձեռնարկության ֆոնդերի (կուտակման, սպառման, զարգացման և այլն) ձևավորման աղբյուր է, ինչպես նաև ֆոնդաձևավորման ցուցանիշ, քանի որ հենց դրա մեծությունից է կախված ձեռնարկության ֆոնդերի մեծությունը,
- աշխատանքային կոլեկտիվի գործունեության խթանման դրամական աղբյուր է,
- ձեռնարկության աշխատողների համար աշխատանքային և սոցիալական արտոնությունների (հավելումների) աղբյուր է,

¹ Տե՛ս **Грищенко О.В.**, Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия, 2000, էջ 35:

² Տե՛ս **Кравченко Л.И.**, Анализ хозяйственной деятельности в торговле, М., 2003, էջ 313:

³ Տե՛ս **Волков О.И.**, Экономика предприятия, М., 2007, էջ 195:

⁴ Տե՛ս **Скляренок В.К., Прудников В.М.**, Экономика предприятия, М., 2005, էջ 400:

- համադրում է ձեռնարկության գործունեության բոլոր կողմերը⁵:

Շուկայական տնտեսության պայմաններում յուրաքանչյուր ձեռնարկության շահութաբեր աշխատանքն ազատ մրցակցության և ազատ ձեռնարկատիրական գործունեության ծավալման պարագայում դիտվում է որպես օբյեկտիվ անհրաժեշտություն՝ համարվելով շուկայական հարաբերությունների կարգավորման և զարգացման առանցքը: Որպես ձեռնարկատիրական գործունեության վերջնական ֆինանսական արդյունք՝ շահույթը բավարարում է հենց ձեռնարկատերերի, նրանց աշխատողների և կառավարչական ապարատի պահանջմունքները: Այստեղից էլ առաջ է քաշվում շահույթի՝ որպես ձեռնարկատիրական գործունեության վարձատրության մեկնաբանումը: Հետաքրքրական է նաև շահույթի՝ որպես չապահովագրված ռիսկի փոխհատուցման դիտարկումը: Որոշ հեղինակներ էլ շահույթը մեկնաբանում են իբրև մենաշնորհային եկամուտ: Ընդհանրացված կերպով շահույթի գաղափարն ուսումնասիրելիս առաջ եկած բոլոր բացատրությունները կարելի է խմբավորել հետևյալ կետերում.⁶

1. Շահույթը որպես քողարկված հատույց: Գործարարության շահույթի զգալի մասն այն հատույցն է, որ ձեռնարկատերերն ստանում են իրենց սեփական աշխատանքի կամ ներդրված դրամական միջոցների (այսինքն՝ հենց իրենց առաջարկած արտադրության գործոնների) դիմաց: Շահույթի մի մասը բնական ռեսուրսների սեփականությունից ստացվող վարձավճարային հատույցն է: Խոշոր ընկերակցությունների շահույթի մեծ մասը ներդրված արտադրամիջոցների այլընտրանքի գինն է: Նման հատույցը կոչվում է քողարկված, որը ձեռնարկության սեփական գործոնների այլընտրանքի գնի անվանումն է: Այսպիսով՝ շահույթի մի մասն իրականում հենց նույն վարձավճարներն ու աշխատավարձերն են՝ այլ անվանումով: Ձեռնարկության սեփականությունն համարվող գործոնների դիմաց ստացվող եկամուտները տնտեսագետներն անվանում են քողարկված վարձավճար և քողարկված աշխատավարձ:

2. Շահույթը որպես պարզևավճար ռիսկի և նորաստեղծության համար: Զիկագոյի համալսարանի տնտեսագետ Ֆրանկ Նայտն առաջ քաշեց այն գաղափարը, որ շահույթը կապված է անորոշության կամ թերիրազեկության հետ: Ըստ նրա՝ քողարկված հատույցը հանելուց հետո մնում է զուտ շահույթը, որն անորոշ հատույցով ներդրում կատարելու համար տրվող պարզևավճարն է:

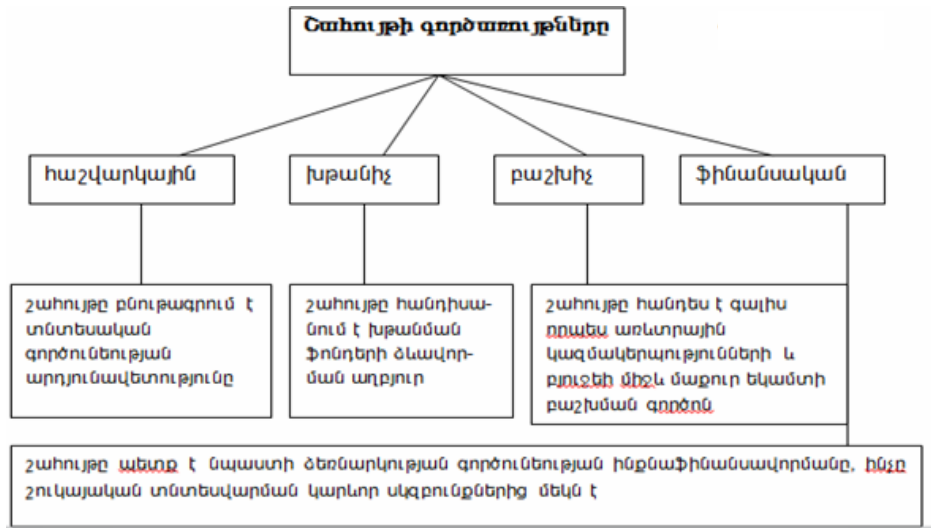
3. Շահույթը որպես «մենաշնորհի հատույց»: Երբ շուկան զգալիորեն շեղվում է կատարյալ մրցակցային լինելուց, ձեռնարկությունները, գները բարձրացնելով, կարող են մեծ շահույթներ ստանալ: Յուրաքանչյուր հաջող նորաստեղծություն ժամանակավոր մենաշնորհ է ծնում, որը կարճատև ժամանակաշրջանում ապահովում է «նորաստեղծության շահույթ»: Նման եկամուտները ժամանակավոր բնույթ են կրում, քանի որ մրցակցության պայմաններում մենաշնորհի աղբյուրը շուտով վերանում է: Նորաստեղծության շահույթը գոյություն կունենա այնքան ժամանակ, քանի դեռ շարունակվում են տեխնոլոգիական փոփոխությունները⁷: Դա նշանակում է՝ շահույթի մի մասը շուկայական իշխանության կամ մենաշնորհի հատույց է:

⁵ Տե՛ս www.aup.ru

⁶ Տե՛ս **Шафранов А.**, Новый подход к эффективности производства, “Экономист”, 2003, №4, էջ 82-87:

⁷ Տե՛ս **Кондратьева М. Н., Баландина Е. В.**, Экономика предприятия. Ульяновск, 2011, էջ 118:

Լինելով շուկայական հարաբերությունների գլխավոր հասկացություններից մեկը՝ շահույթն իրականացնում է մի շարք կարևորագույն գործառնություններ, որոնք ներկայացված են գծապատկերում:

Գծապատկեր 1. Շահույթի գործառնությունների բնութագիրը

Յուրաքանչյուր ձեռնարկության համար, գործունեության ճիշտ կազմակերպման տեսանկյունից, խիստ կարևոր է տարբերակել շահույթի տեսակները, ճիշտ ընտրել շահույթի գոյացման տնտեսական մեխանիզմը, ձևավորման աղբյուրները և կազմակերպել շահույթի բաշխումը՝ ճիշտ ուղղություններով:

Շուկայական տնտեսության պայմաններում գործող ընկերությունների համար շահույթի ձևավորման հիմնական աղբյուրներն են բոլոր ձեռնարկություններին բնորոշ արտադրական, առևտրական և ֆինանսական գործունեությունը, այդ թվում՝ արտադրանքի կամ ծառայությունների իրացում, աշխատանքի ավելորդ միջոցների վաճառք և ոչ արտադրական բնույթի աշխատանքների ու ծառայությունների իրականացում, և նորարարական գործունեությունը, որն ապահովում է մենաշնորհային շահույթ⁸:

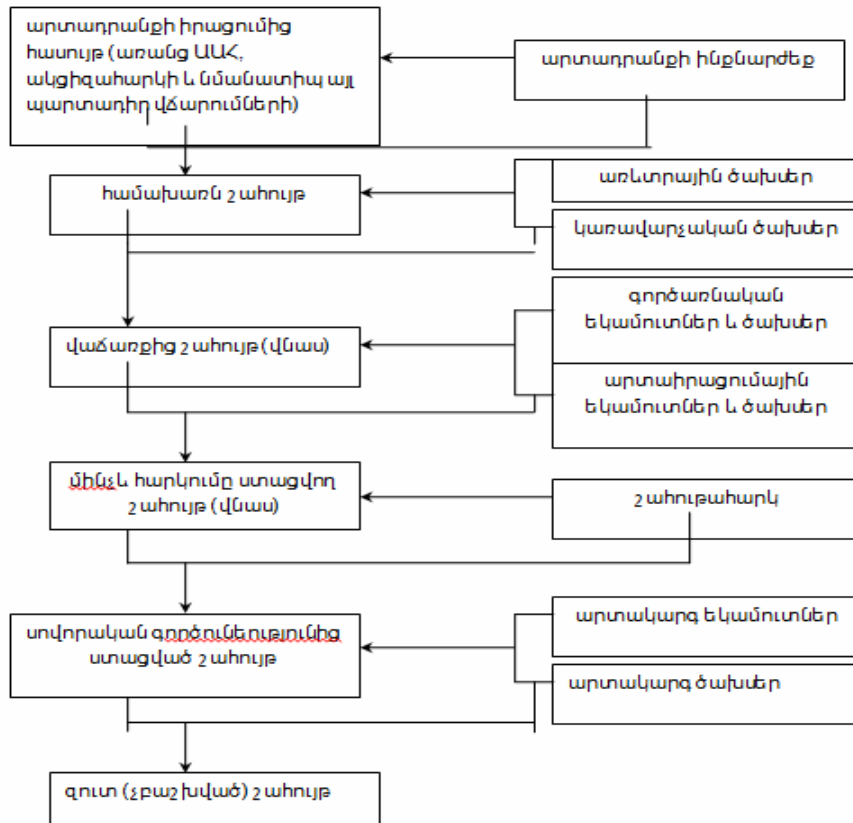
Բարրը իր տեսության մեջ ևս խոսել է շահույթի ձևավորման աղբյուրների մասին՝ առաջարկելով հետևյալ դասակարգումը.⁹

1. տնտեսական կառուցվածքից ստացված մենաշնորհային գերշահույթ՝ որպես սահմանային գնի ռազմավարության արդյունք,
2. շահույթ, որ առաջանում է պետության գործունեության արդյունքում, օրինակ՝ արտոնյալ հարկեր,
3. դիֆերենցիալ շահույթ, որն առկա է մեծ ձեռնարկություններում և կախված է բազմաթիվ մանր ձեռնարկությունների գոյությունից,
4. շահույթ, որ կախված է արտադրության պարբերաշրջանից, այսինքն՝ գների, պահանջարկի, դրա առաձգականության ընդհանուր մակարդակի փոփոխությունից:

Շահույթի ձևավորման մեխանիզմը կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ.

⁸ Տե՛ս Ը. Էվինյան, Ձեռնարկության էկոնոմիկա, Եր., 2007:

⁹ Տե՛ս Базилева Н.И., Экономическая теория, Минск, 2004, էջ 241:

Պճապատկեր 2. Զեռնարկության շահույթի ծնագործման մեխանիզմը¹⁰

Համախառն շահույթն արտադրանքի (աշխատանքի, ծառայությունների) վաճառքից ստացված հասույթի և իրացվող արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքի տարբերությունն է, ցույց է տալիս առկա եկամտի տոկոսը, որը ծածկում է գործառնական և այլ ծախսեր¹¹: Համախառն շահույթի բարձր մարժան արտադրանքի բարձր գնանշման և ցածր ինքնարժեքի որոշակի համակցությունն է:

Վաճառքից ստացված շահույթը համախառն շահույթի և առևտրական ու կառավարչական (ընդհանուր տնտեսական) ծախսերի տարբերությունն է: Եթե կառավարչական ծախսերը ձեռնարկությունը ճանաչում է որպես սովորական գործունեության ծախսեր, ապա վաճառքից ստացված շահույթը որոշվում է որպես վաճառքից ստացված հասույթի և իրացվող արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքի տարբերություն:

Մինչև հարկումը ստացվող շահույթը որոշվում է որպես վաճառքից ստացված շահույթի և գործառնական ու արտաիրացումային եկամուտների մնացորդի գումար, հետևաբար՝ արտացոլում է վարկային միջոցների և այլ ոչ գործառնական եկամտի ու ծախսերի եկամտաբերության ազդեցությունը¹²:

¹⁰ Տե՛ս **Новашина Т.С.**, Финансовый анализ, Учебное пособие, М., Московская финансово-промышленная академия, էջ 82:

¹¹ Տե՛ս **Крылов Э.И., Власова В.М., Журавкова И.В.**, Анализ финансовых результатов, рентабельности и себестоимости продукции, М., «Финансы и статистика», 2006, էջ 717:

¹² Տե՛ս **Грищенко О.В.**, նշվ. աշխ., էջ 71:

Սովորական գործունեությունից ստացված շահույթը որոշելու համար մինչև հարկումը ստացված շահույթից հանում են շահութահարկն ու վճարման ենթակա այլ հարկեր:

Ծեռնարկության կողմից տնօրինվող զուտ շահույթը ներկայացնում է արտակարգ եկամուտներն ու ծախսերի մնացորդը: Դա հաշվարկում են որպես իրացման հասույթի և բոլոր ծախսերի տարբերություն: Ջուտ եկամուտը ներառում է և՛ կրկնվող, և՛ չկրկնվող բաղադրիչներ: Ջուտ շահույթի մարժան, որը կարգավորված է չկրկնվող ծախսերի համար, հիմնականում ավելի լավ պատկեր է ներկայացնում ընկերության հավանական շահութաբերության վերաբերյալ: Ջուտ շահույթն օգտագործվում է ընկերության շրջանառու միջոցների ավելացման, ֆոնդերի և պահուստների, արտադրությունում վերաներդրումների համար: Ընդհանուր առմամբ, զուտ շահույթը կարող ենք հաշվարկել հետևյալ բանաձևով.¹³

$$AC = \sum_{i=1}^m (Q_i - P_{\text{հրաք}}) \times A_i - \left(\sum_{i=1}^m (ZC_i \times C_i) \times CZ + \sum_{i=1}^m (Q_i - C_i) \times A_i \times U_{\text{ԱՀ}} \right) \quad (1)$$

որտեղ՝ Q_i -ն միավոր i -րդ արտադրանքի մեծածախ գինն է,

$P_{\text{հրաք}}$ -ն՝ միավոր i -րդ արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքը,

A_i -ն՝ i -րդ արտադրանքի տարեկան ծավալը,

ZC_i -ն՝ միավոր i -րդ արտադրանքի համախառն շահույթը,

CZ -ն՝ շահութահարկը,

m -ը՝ անվանացանկում ներառված արտադրատեսակների քանակությունը՝ համարները,

$U_{\text{ԱՀ}}$ -ն՝ միավոր i -րդ արտադրանքի արտադրության վրա կատարված ծախսերը՝ արժեքային արտահայտությամբ:

Կախված շահույթի մեծությունից՝ տարբերում են դրա նվազագույն, նորմալ և առավելագույն տեսակները: Նվազագույն է համարվում այն շահույթը, որը հարկերի վճարումից հետո ձեռնարկությանն ապահովում է ներդրված կապիտալի շահութաբերության նվազագույն մակարդակ՝ տվյալ ժամանակաշրջանում բանկում ներդրված ավանդների տոկոսադրույքին հավասար¹⁴: Նվազագույն շահույթի գումարը որոշվում է հետևյալ բանաձևով.

$$C_{\text{նվ}} = (4 \times 4C_{\text{նվ}} + Z) / 100\% \quad (2)$$

որտեղ՝ 4 -ն ներդրված կապիտալն է,

$4C_{\text{նվ}}$ -ն՝ կապիտալի շահութաբերության նվազագույն մակարդակը՝ արտահայտված տոկոսներով,

Z -ն՝ հաշվեկշռային (հաշվապահական) շահույթում հարկերի և հատկացումների տեսակարար կշիռը:

Նորմալ շահույթ ասելով՝ հասկացվում է ձեռնարկատիրոջ նվազագույն պարգևատրությունը, որի պարագայում նա կշարունակի իր գործունեությունը տվյալ ոլորտում: Եթե ստացվող շահույթը փոքր է նորմալ շահույթից, ապա կապիտալը և ձեռնարկատերը «կտեղափոխվեն» այլ ոլորտ: «Կապիտալի փախուստը» նվազ շահութաբեր ճյուղերից հետագայում կնպաստի կապի-

¹³ Տե՛ս Գубина О.В., Губин В.Е., Анализ финансово-хозяйственной деятельности, М., "Практикум", 2012, էջ 103:

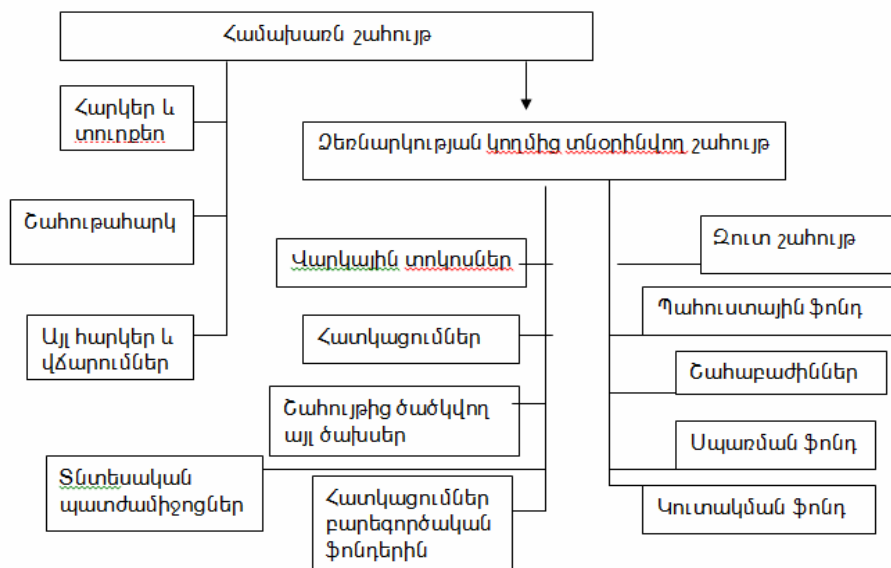
¹⁴ Տե՛ս Попова В.М., Ляпунова С.И., Бизнес-планирование. М., "Финансы и статистика", 2001, էջ 318:

տալի շահութաբերության աճին: Իսկ եթե ձեռնարկությունները տվյալ ճյուղում ստանում են նորմալ շահույթից բարձր շահույթ, ապա այլ ճյուղերից կապիտալը կուղղվի տվյալ ճյուղ, որի հետևանքով շահույթի մակարդակը կնվազի մինչև նորմալ շահույթի մակարդակ: Նորմալ շահույթի գումարը կարելի է հաշվարկել հետևյալ բանաձևով.¹⁵

$$\bar{C}_{\text{նվ}} = (Y_{\text{է}} \cdot Y_{\text{ՇԲ}}) / 100\% \quad (3)$$

Առավելագույն շահույթը պայմանավորված է շուկայում ձեռնարկության վարքագծով: Այն ձեռնարկությունը, որը նպատակ ունի առավելագույնի հասցնելու իր շահույթը, պետք է որոշի արտադրության այն ծավալը, որը թույլ կտա ստանալ առավելագույն հնարավոր շահույթը: Շահույթի ստացումն էականորեն կախված է ֆինանսական հոսքերի շարժի ճշգրիտ որոշումից, եկամուտների և ծախսերի հաշվեկշռվածությունից, արտադրության և արտադրանքի իրացման պլանների՝ ֆինանսական հոսքերի շարժին համապատասխանությունից:

Կարևոր նշանակություն ունի ոչ միայն շահույթի ստացումը և դրա ապահովմանն ուղղված գործունեության արդյունավետությունը, այլև արդյունավետ բաշխումն ու օգտագործումը: Դրանք դիտվում են որպես կարևոր տնտեսական գործընթացներ, որոնցով ապահովվում են ձեռնարկատերերի կարիքների բավարարումը և հանրապետության բյուջեի որոշակի եկամուտների ձևավորումը: ՀՀ-ում ձեռնարկությունների շահույթի բաշխումը հիմնականում կանոնակարգվում է «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան: Կազմակերպությունների շահույթի բաշխման ամբողջական մեխանիզմը ներկայացնենք գծապատկերի միջոցով.

Գծապատկեր 3. Ձեռնարկության շահույթի բաշխման մեխանիզմը¹⁶

Այսպիսով՝ ձեռնարկության գործունեության կայունությունը կախված է բավարար շահույթ ապահովելու նրա ունակությունից, որը մեծ ազդեցություն

¹⁵ Տե՛ս Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г., Анализ финансово-экономической деятельности предприятия. Учеб. пособие для вузов. М., 2002, էջ 412:

¹⁶ Շ. Եվինյան, նշվ. աշխ., էջ 425:

է թողնում վճարունակության վրա, սակայն արդյունավետության աստիճանի և տնտեսական նպատակահարմարության օբյեկտիվ գնահատման առավել պատկերավոր ցուցանիշը շահութաբերության մակարդակն է¹⁷: Ի տարբերություն շահույթի՝ շահութաբերության ցուցանիշները ձեռնարկության տնտեսական գործունեության արդյունավետության և ֆինանսական արդյունքների բնութագրման հարաբերական ցուցանիշներ են համարվում:

Շահութաբերությունը ձեռնարկության գործունեության արդյունավետությունը գնահատելու ընդհանրական ցուցանիշն է, որը բնութագրում է կատարած ծախսերի հատույցը և տնտեսական ռեսուրսների օգտագործման մակարդակը: Տարբերում են «ձյուղի շահութաբերություն» և «ձեռնարկության շահութաբերություն» հասկացությունները¹⁸: Եթե ձեռնարկության շահութաբերությունն արտահայտվում է որոշակի ձեռնարկության ստացած ընդհանուր հասույթի և ծախսերի հարաբերությամբ, ապա ձյուղի շահութաբերությունը նկարագրվում է տվյալ ձյուղի բոլոր ձեռնարկությունների մակարդակով, ընդ որում՝ ձյուղը կարող է համարվել շահութաբեր, եթե նույնիսկ ձյուղի 1 կամ 2 ձեռնարկություն աշխատել է վնասով՝ պայմանով, որ մյուսների շահույթը կծածկի վերջիններիս վնասը:

Պլանային տնտեսության պայմաններում արտադրության շահութաբերության գործակիցը որոշվում էր որպես ստացված շահույթի գումարի և արտադրությունում օգտագործվող հիմնական ֆոնդերի ու նորմավորվող սեփական շրջանառու միջոցների միջին տարեկան արժեքի հարաբերություն՝ արտահայտված տոկոսներով: Ղա ցույց է տալիս, որ շահութաբերության մակարդակը կախված է ոչ միայն շահույթից, այլ նաև ֆոնդատարությունից¹⁹: Սակայն ձեռնարկություններն արտադրական գործընթացի կազմակերպման համար կատարում են նաև աշխատավարձի վճարման հետ կապված ծախսեր, ուստի շահութաբերության իրական մակարդակը գնահատելիս կարևորվում է մարդկային կապիտալի վրա կատարված ծախսումների որոշումը:

Շահութաբերությունը ցույց է տալիս համապատասխան շահույթի մեծության հարաբերությունն արտադրական ծախսերին, կոմերցիոն գործընթացների կազմակերպման մեջ ներդրված դրամական միջոցների կամ ձեռնարկության՝ իր գործունեությունը կազմակերպելու համար օգտագործվող սեփական միջոցների մեծությանը: Ներկայումս կազմակերպություններում ֆինանսական առավել համապարփակ վերլուծության համար հաշվարկվում են իրացման, կապիտալի և ակտիվների շահութաբերության ցուցանիշները:

Իրացման շահութաբերությունը ցույց է տալիս յուրաքանչյուր աշխատած դրամի մեջ շահույթի տեսակարար կշիռը, որը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$\text{ՇԲ}_\text{վ} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{իրացումից հասույթ}} \times 100\% \quad (4)$$

Գործնականում հաշվարկվում են նաև իրացման շահութաբերության հետևյալ ցուցանիշները՝

¹⁷ Տե՛ս **Горфинкель В.Я.**, Экономика предприятия, 2004, էջ 245:

¹⁸ Տե՛ս **Попова Р.Г., Самонова И.И.**, Финансы предприятий. Питер, 2004, էջ 452:

¹⁹ Տե՛ս **Бобровиц С.М., Богатырёва О.В.**, Оценка финансового состояния и деловой активности предприятия. Учебное пособие. Краснодар, 2001, էջ 120:

$$\text{Համախառն շահույթի մարժա} = \frac{\text{համախառն շահույթ}}{\text{իրացումից հասույթ}} \quad (5)$$

$$\text{Գործառնական շահույթի մարժա} = \frac{\text{գործառնական շահույթ}}{\text{իրացումից հասույթ}} \quad (6)$$

$$\text{Մարժա մինչև հարկումը} = \frac{\text{շահույթ նախքան հարկումը}}{\text{իրացումից հասույթ}} \quad (7)$$

Արագ աճող գործառնական մարժան կարող է ցույց տալ գործառնական ծախսերի վերահսկողության բարելավում, ինչպիսիք են, օրինակ՝ վարչական ծախսերը, իսկ նվազող գործառնական շահույթի մարժան կարող է լինել գործառնական ծախսերի վերահսկողության վատթարացման ցուցանիշ:

Իրացման շահութաբերության ցուցանիշերը ցույց են տալիս, թե ձեռնարկությունը միավոր դրամի իրացումից քանի տոկոս շահույթ է ստանում: Դա հիմք է ծառայում արտադրանքի թողարկման անվանացանկի ընտրության համար²⁰:

Ակտիվների շահութաբերությունը ցույց է տալիս բոլոր ակտիվների բերած շահույթը՝ անկախ դրանց տեսակից կամ էլ ստացման աղբյուրներից: Ակտիվների շահութաբերությունը, ընդհանուր առմամբ, արտացոլում է նյութական, աշխատանքային, ֆինանսական միջոցների, ինչպես նաև բնական ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետության աստիճանը՝ դառնալով գործարարության արդյունավետության գնահատման հիմնական միջոց: Ձեռնարկության ակտիվների օգտագործման արդյունավետությունը գնահատելու համար նախընտրելի են ստորև բերված նորմաները.²¹

$$\text{ակտիվների շահութաբ. նորմա} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{ակտիվների գումար}} \times 100,$$

$$\text{ընթացիկ ակտիվների շահութաբ. նորմա} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{ընթացիկ ակտիվների գումար}} \times 100,$$

$$\text{հաշվեկշռային շահութաբ. նորմա} = \frac{\text{հաշվեկշռային շահույթ}}{\text{զուտ հասույթ}} \times 100,$$

$$\text{զուտ շահութաբ. նորմա} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{զուտ հասույթ}} \times 100,$$

$$\text{զուտ ակտիվների շահութաբեր. նորմա} = \frac{\text{շահույթ}}{\text{զուտ ակտիվներ}} \times 100: \quad (8)$$

Բերված ցուցանիշները բնութագրում են ակտիվների մեկ դրամին բաժին ընկնող հատույցը կամ ձեռնարկություններում ներդրված դրամական միջոցների օգտագործման արդյունավետությունը:

Սեփական կապիտալի շահութաբերությունը հաշվարկվում է որպես ձեռնարկության ստացած շահույթի և սեփական կապիտալի հարաբերություն՝

$$\text{ՇԲ}_{\text{սկ}} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{սեփական կապիտալ}} \times 100\% \quad (9)$$

²⁰ Տե՛ս **Склярненко В.К.**, Экономика предприятия, М., 2005, էջ 401:

²¹ **Լ. Բաղանյան**, Ֆինանսներ, դրամաշրջանառություն և վարկ, Եր., 2007, էջ 265:

Սեփական կապիտալի շահութաբերությունից բացի, կարևոր նշանակություն ունի նաև ընդհանուր կապիտալի շահութաբերությունը: Դա որոշվում է հետևյալ բանաձևով.

$$\text{ՇԲ}_{\text{ընդհ}} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{սեփական կապիտալ} + \text{ֆոխառու կապիտալ}} \times 100\% \quad (10)$$

Ընդհանուր կապիտալի շահութաբերության գնահատման համար կարելի է օգտագործել նաև նախքան հարկումը շահույթի մեծությունը և տոկոսների մարումը: Վերջինիս միջոցով որոշվում է շահույթը, որը ստացվում է ընկերության կողմից օգտագործվող ընդհանուր կապիտալի միջոցով (կարձաժամկետ պարտավորություն, երկարաժամկետ պարտավորություն և սեփական կապիտալ):

Ֆինանսական առավել խոր վերլուծության համար երբեմն անհրաժեշտություն է առաջանում նաև գնահատելու արտադրանքի շահութաբերության և դրամական միջոցների շահութաբերության մակարդակները²²: Արտադրանքի շահութաբերության ցուցանիշներն են՝

$$\text{ՇԲ}_{\text{միավոր արտադրանք}} = \frac{\text{միավոր արտադրանքի հաշվով շահույթ}}{\text{միավոր արտադրանքի ինքնարժեք}} \times 100\% \quad (11)$$

$$\text{ՇԲ}_{\text{արտադրանք}} = \frac{\text{առևտրային թողարկման հաշվով շահույթ}}{\text{արտադրանքի լրիվ ինքնարժեք}} \times 100\% \quad (12)$$

$$\text{ՇԲ}_{\text{արտադրություն}} = \frac{\text{զուտ շահույթ}}{\text{հիմն. արտադր. ֆոնդեր + նորմավորվող շրջանառու միջոցներ}} \times 100\% \quad (13)$$

Վերը նշված ցուցանիշները բնութագրում են տարբեր արտադրատեսակների, ողջ առևտրային արտադրանքի շահութաբերությունը և ձեռնարկության եկամտաբերությունը: Դրանք գնի հաստատման հիմքն են կազմում²³:

Դրամական միջոցների շահութաբերության ցուցանիշները թույլ են տալիս պատկերացում կազմել այն մասին, թե արդյոք ընկերությունը կարող է կատարել պարտավորություններն իր դրամական միջոցների և արտադրական ներուժի օգտագործման միջոցով:

Այսպիսով՝ տնտեսագիտական գրականության մեջ տարբեր հեղինակներ տարբեր կերպ են դասակարգում շահութաբերության ցուցանիշները: Գործնականում շահութաբերությունը գնահատելու նպատակով, ձեռնարկության գործունեության որոշակի իրավիճակից կախված, օգտագործվում են մինչև հարկումը, սովորական գործունեությունից ստացված կամ զուտ շահույթը: Որպես հարաբերակցության համարիչ հաճախ օգտագործվում են համախառն և զուտ շահույթի ցուցանիշները, իսկ որպես հայտարար, համապատասխանաբար՝ ակտիվների հաշվեկշռային արժեքը, գործող ակտիվները:

²² Տե՛ս **Зайцев Н.Л.**, Экономика промышленного предприятия, М., 2002, էջ 257:

²³ Տե՛ս **Графов А.В.**, Оценка финансово-экономического состояния предприятия, «Финансы» 2001, էջ 63:

ГАЯНЕ ГРИГОРЯН

Доцент кафедры „Микроэкономики и организации предпринимательской деятельности” АГЭУ, кандидат экономических наук

ЗЕНФИРА ТУМАСЯН

Доцент кафедры „Микроэкономики и организации предпринимательской деятельности” АГЭУ, кандидат экономических наук

ЗАРУИ МЕЛКУМЯН

Аспирант кафедры „Микроэкономики и организации предпринимательской деятельности” АГЭУ

Теоретико-методологические основы планирования прибыли и прибыльности предприятия. – Основная задача статьи изучить особенности прибыли и планирования прибыльности.

Со стороны авторов выдвинуты следующие основные задачи: изучить значение экономического содержания “прибыли” и “прибыльности”, исследовать особенности структуры и состава, также факторы и методологию планирования. Все объяснения авторов о понятии “прибыли” можно укомплектовать по очередности.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, эффективность предприятия, прибыль, прибыльность, минимальные затраты, максимальная выгода, собственный капитал.

JEL: D24, D39, L23, L26, M29

GAYANE GRIGORYAN

Associate Professor at the Chair of
“Microeconomics and Entrepreneurial Management”
at ASUE, PhD in Economics

ZENFIRA TUMASYAN

Associate Professor at the Chair of
“Microeconomics and Entrepreneurial Management”
at ASUE, PhD in Economics

ZARUHI MELKUMYAN

PhD Student at the Chair of “Microeconomics and
Entrepreneurial Management” at ASUE

The Theoretical–Methodological Basics of Company’s Profit and Profitability Planning. – The main purpose of the article is the study of planning characteristics of profit and profitability.

The authors have emphasized the following basic problems: to study the economic content of “profit” and “profitability”, to examine peculiarities of their structure as well as the company’s profit and profitability factors and planning methodology.

Key words: entrepreneurial activity, minimum expenses, profit, profitability, maximum benefit, production efficiency, own capital.

JEL: D24, D39, L23, L26, M29